

Papinniemen muinaismuistoalueen löytöhistoriaa paikallishistorian ja arkeologian harrastajan näkökulmasta

Olavi Ahokas 22.3.2017

Muistelmat

Lähtökohta on jo lapsuudessa.

Olen syntynyt Papinniemen tyvässä, Kannaksen talossa tammikuussa 1946. Isänpuoleista sukuani on asunut synnyinkotitaloni paikalla ja naapurustossa eri lähdeaineistoista päätellen 1600-luvun loppupuolelta saakka, joten minulla oli hyvät edellytykset saada jo aivan pienenä lapsena kuullakseni Papinniemeen liittyvää perimätietoa. Näistä aikuisten puheista kiteytyi mielessäni käsitys, että Papinniemellä on kauan sitten ollut - kuten silloin sanottiin - kreikkalaiskatolinen kirkko ja hautausmaa, kirkko on poltettu, kellot on joko upotettu järveen Kirkkokallion viereen tai läheisen Kellosaaren päähän, tuolloin vielä pystyssä ollut Alttaripetäjä on kasvanut kirkon alttarin vieressä, lähitienoota olivat jotkin "entiset ukot" pitäneet jopa vähän pelottavana, "lyyliteltynä", niin että puunkaatoakin olisi pitänyt välttää, lähistöllä oli kuulemma havaittu merkkejä talon perustuksista ja jossakin on myös aarre, jota minua vanhemmat lapsetkin leikeissään etsivät. Tämä kaikki tuntui minusta hyvin salaperäiseltä ja kiehtovalta ja tunsin jo alle kouluikäisenä kovasti tarvetta tietää tarkemmin, mistä oikein oli kysymys. Jostain syystä en kuitenkaan viehättynyt aarretarinoista, ne tuntuivat muistuttavan liikaa satukirjojen juttuja ja tuhahtelin pikkuvanhasta mielessäni, kuullessani muiden lasten etsineen Kirkkokalliolta aarretta. Paradoksaalisesti aikuisena sellaisen kuitenkin löysin etsiessäni aivan muunlaisia aarteina pitämiäni asioita eli merkkejä ihmisen varhaisemmasta asumisesta ja toiminnasta.

Ensimmäiset maastohavainnot

Perheemme muutti Pohjois-Pohjanmaalle, mutta viettäessäni kaikki kesäni Uukuniemellä Kannaksen talossa, aloitin jo varhain omat "kenttätutkimukseni" löytääkseni kirkon, hautausmaan eli kalmiston ja muinaisten talojen paikat. Ensiksi yritin tietysti kysellä vanhemmilta ihmisiltä, mutta ilmeni, että perimätieto ei ilmaissutkaan noiden kohteiden tarkkaa sijaintia. Kirkon paikan piti kaikeksi olla Alttaripetäjän vieressä, mutta kalmistoa sijoiteltiin eri paikkoihin laajalle alalle. Tieto talonpaikoistakin oli jo käynyt epämääräiseksi. Kiertelin Papinniemellä ja Kirkkokallion tienoolla tämän tästä yrittäen kuulemieni tarinoiden perusteella kuvitella, mitä kaikkea jännittävää alueella oli tapahtunut ja etsimällä jälkiä ja viitteitä menneestä. Se olikin tuolloin helpompaa kuin nykyään. Papinniemi oli 1950-luvulla ja 60-luvun alussa lähes luonnontilassa. Kesämökkiasutusta ei ollut lainkaan puhumattakaan leirintäalueesta. Niemelle ei johtanut mitään kunnan tietä, ainoastaan kärryuran tapainen tilustie Kannaksen taloilta Taipaleeseen (Taipale on leirintäalueen sijaintipaikan nimi, pitkän hiekkarannan nimi Suuren selän puolella on Taipaleen hiekka). Koko niemi oli eteläpäästä talojen kohdalta aidattu laitumeksi, jolla oleilivat muutamien lähitalojen lehmät. Lehmät pitivät aluskasvillisuuden kurissa ja havainnot voi tehdä puunvesojen ja heinäkasvillisuuden häiritsemättä.

Kun kiertelin Kirkkokallion lakea ja kuvetta etsien jotain merkkejä kirkosta, huomasin, että maassa olevat kivet näyttivät useammassa kohden muodostavan ikäänkuin kehä ja siellä täällä oli kiviä epäilyttävästi pystyssä. Innostuin havainnostani kovasti ja pidin selvänä, että tässä oli nyt paljon puhuttu kalmisto. Kalmiston etsimisessä minua kiehtoi, paitsi tiedonhalun tyydyttäminen, myös jonkinlainen juhlallinen pieteetin tunne: jos Papinniemellä on täällä kerran eläneiden ihmisten viimeinen leposija, pitäisi se jotenkin huomioida. Kun kerroin havainnostani vanhemmille ihmisille, nämä torjuivat ajatukseni. Perimätieto ja käsitys oli, että kalmisto on ollut reilusti kauempana tasaisemmillä alueilla; mahdollisesti käytännölliset ihmiset ajattelivat, että hautausmaan pitäisi sijaita helposti kaivettavassa maastossa kivisen kallionrinteen asemesta. Minua havainto kivistä jäi kuitenkin vaivaamaan.

Samoillessani Kirkkokallion kaakkoispuolella, jossa maasto oli paikoitellen puutonta ja lehmien jäljiltä kuin hoidetun nurmikon peittämää, huomasin parissa kohdassa isohkoja tiiviin nokkoskasvuston muodostamia laikkuja. Olin kuullut ja havainnutkin, että nokkosia kasvoi yleensä vain asutuksen liepeillä ja purettujen rakennusten paikalla. Kiertelin taas innoissani nokkosalueita ja päättelin, että ne ovat varmaankin niitä joidenkin esivanhempieni kuulemma aikoinaan jossakin havaitsemia talonpaikkoja. Eivät aikuiset, joille asiasta kerroin, nytkään tuntuneet ottavan vakavasti pikkupojan puheita, mutta talonpaikkaepäilyjäni tämä ei vielä sammuttanut.

Kolmas havaintokokonaisuus, jolla oli harrastukseni kannalta myöhemmin merkitystä olivat Kirkkokallion lähitieneon lukuisat kivirauniot. Monet niistä olivat varsin näyttäviä ja metsässä sijaiten myös arvoituksellisia. Kun kyselin näistäkin, ei kenelläkään aikuisella ollut muuta vastausta kuin että taaskin ne "entiset ukot" ovat niitä jostakin syystä kasanneet. Tämäkin asia jäi mieleeni lisäselvitystä kaipaamaan.

Alttaripetäjä

Alttaripetäjä oli asia, joka oli minulle tuttu nimeltä jo aivan parivuotiaasta saakka. Jotenkin se tuntui vilahtelevan usein aikuisten puheessa ja siitä tuli merkityksellinen ja tuttu osa vielä hyvin suppeaa maailmankuvaani. Kun tarkastelen asiaa nyt, voin kuvitella, että tuo ympäröivää metsää (joka aikaisemmin oli erittäin matalaa tai melkein olematonta) korkeampi puu on ollut satojen vuosien ajan laajalla alalla asuville ihmisille alati läsnäoleva elementti maisemassa. Siten jo puun fyysinen olemassaolo on tehnyt siitä tärkeän, puhumattakaan siihen ilmeisesti liittyneistä kulttuurisista ja kultillisista merkityksistä. En spekuloi näillä merkityksillä enempää, vaan jätän sen esim. folkloristeille. Maanomistaja räjäytti Alttaripetäjän 50-luvun alussa, ja ainakin monet tuntemani aikuiset näyttivät pitävän asiaa jotenkin hämmäntävänä: ehkä tapahtumaan reagoitiin samaan tapaan kuin tietylle yhteisölle tärkeän, perinteikkään rakennuksen tuhoutumiseen. Kun menin ensimmäisen kerran puun kaatamisen jälkeen Kirkkokalliolle, hämmästyin maassa olevien rungonkappaleiden pikkulapsen näkökulmasta valtavia mittasuhteita. Kiipeilin puujärkäleiden päällä ja voin siinä lähietäisyydellä todeta, että rungon alaosa oli ollut aivan täynnä viillettyjä merkkejä, lähinnä kai nimikirjaimia. Olin aikaisemmin kuullutkin, että paikkakunnalla oli suorastaan tapana eri syistä käydä tekemässä merkkejä Alttaripetäjään; valitettavasti en muista kertomusten yksityiskohtia.

Varhaisia esinelöytöjä

Kuulemistani mielenkiintoisista muisteluksista osa liittyi Kannaksen peltoihin. Hevosvetoisilla välineillä peltoa muokattaessa oli helppo havaita maassa olevia pieniäkin kohteita ja kuulin aikuisten joskus vieläkin pohdiskelevan selitystä vuosikymmeniä sitten löytyneille oudoille esineille, jotka eivät harmikseni olleet säilyneet nähtäväkseni. Tietenkin halusin itsekin löytää jotain jännittävää. Pellot olivat erittäin kivisiä. Kun ne olivat mulloksella, niistä raivattiin aina kiviä, isoja ja pieniä ja pienten kivien keräilyyn lapsetkin voivat osallistua. Tällöin yritin silmä tarkkana löytää mielenkiintoisia kohteita ja jotain aina löysin: tunnistamattomien rautaesineiden katkelmia, kuparinvihreältä näyttäviä pellinpaloja, raudankuonaa ja erittäin paljon ruukunsirpaleita, joita sittemmin kuulin kutsuttavan keramiikaksi. Mitään tosi jännittävää joukossa ei kuitenkaan mielestäni ollut. Nyt kokeneempana voin todeta, että löytöjen joukossa oli sittemkin arkeologisesti kiintoisaa tavaraa. Ruukunsirpaleet eivät herättäneet minussa lainkaan ihmetystä, sillä ruukkuja käytettiin mummonikin jokapäiväisessä taloudessa vielä 50-luvun alkupuolella. Ne olivat tuttuja ruskeita ja lasitettuja, mutta en silloin kiinnittänyt huomiota siihen, että peltosirpaleiden joukossa oli myös aivan erivärisiä, tummempia ja lasittamattomia palasia. Muistan äitinikin keräilleen huvikseen isoja nippuja erivärisiä ruukunsirpaleita; häntä viehättivät säilyneet kauniit reunaprofiilit. Nuokaan löydöt eivät ole enää tallessa, mikä on vahinko, sillä monet niistä lasittamattomista sirpaleista olivat aivan ilmeisesti ns. karjalaista keramiikkaa, jonka käyttö paikkakunnalla näyttää loppuneen ortodoksikarjalaisen asutuksen

hiipumiseen 1600-luvun puolenvälin jälkeen. Tuollaisen keramiikan runsas esiintyminen viittaa vahvasti Kannaksen peltojen kohdallakin olleen juuri sitä kulttuurista edustavaa asutusta, joka on ollut Papinniemen tutkimusten keskeisin kohde. Olin mullokselta löytöjä keräillessäni tietämättäni tehnyt aivan oikeaoppista arkeologista kenttätyötä: sitä nimitetään pintapoiminnaksi.

Tilaan kuului myös talon lähipelloista erillään oleva pieni ulkopelto, "Lamakka", naapuritilan rajalla, melko lähellä Kirkkokalliota. Sielläkin raivattiin kiviä ja sieltäkin löytyi selvästi ihmisen tekemiä asioita: pieniä kuparinvihreitä vääntyneitä esineitä, rautarenkaita, pieni puukko, omituista läpikuultavaa harmaata ainetta (osoittautui myöhemmin tuluspiiksi) ja aivan tavallisen näköinen ruostunut ruokaveitsi, jolla arvelin pellolla työssä käyneen väen levittäneen voita eväsvoileiville. Eivät nämäkään löydöt minusta kummoisia olleet, mutta otin ne talteen ja laitoin Kannaksella uunin päälle. Siellä ne olivat vuosikymmeniä 90-luvun alkuun saakka, jolloin muistin ne ja tutkimusteni ollessa jo aivan eri vaiheessa ja eri tasolla vein varmuuden vuoksi Museoviraston konservointiin. Siellä todettiin, että veitsi oli alunperin luulevykahvalla varustettu ruokaveitsi, jonka täydellinen vastine oli löytynyt Ahvenanmaalta Kastelholman linnasta, ajoitus oli karkeasti 1500-luku. Nämä löydöt olivat osaltaan tukemassa tulkintaa, että kyseisellä pellollakin oli ollut asurakennus 1500 – 1600-lukujen taitteessa.

Kirjoitettu historiatieto ja Papinniemen menneisyyden selvittäminen

Muinaisharrastuksessani kenttätyöt jäivät välillä sivummalle, ja yleensä historiaan liittyvä kirjallinen aineisto alkoi kiinnostaa. Kansakoulussakin luettiin toki historiaa ja kotikuntani pienessä kirjastossakin oli isoja historiateossarjoja jännittävine kuvituksineen, joita pikkupojat porukalla katselivat. Kirjoihin tutustumalla aloin vähitellen saada jonkinlaista kokonaiskuvaa Suomen historiasta ja samalla viitekehystä Uukuniemen menneisyydelle. Se, että lapset tutkivat kirjastossa isoja tietokirjoja, voi tuntua itseäni reilusti nuoremmista lukijoista kummalliselta; on muistettava, että 50-luvulla, varsinkin maaseudulla, jossa melkoinen osa Suomen väestöstä vielä asui, ei ollut olemassa nykyisenkaltaista viestintämaailmaa: ei internetiä, ei mobiililaitteita, ei tietokoneita, ei videoita, ei televisiota, kaikkien kotona ei ollut radiotakaan. Lasten tiedonjano ja henkisen ravinnon tarve purkautui erityisesti kirjastoihin, joista tosiaan löytyi jännitystä, viihdettä ja tietoa – kiitos jälleen Suomen yleiselle kirjastolaitokselle!

Kun vanhempani pienituloisina elintasostaan tinkien päättivät lähettää lapset oppikouluun ja toiselle paikkakunnalle asumaan – ylempää kouluopetustahan ei ollut läheskään joka paikkakunnalla ja oppikoulut olivat yksityisiä ja kalliita – laajeni historiatietämyksenikin keskikoulun ja lukion historian opetuksen myötä.

Kirjoitin ylioppilaaksi ja lähdin armeijan jälkeen opiskelemaan Helsinkiin Kauppakorkeakouluun. Lukion viime vaiheessa en ollut juuri ehtinyt paneutua historiaharrastukseeni, mutta taustalla se oli kytenyt koko ajan ja Helsingissä havahduin huomaamaan, että minulla oli käytettävissäni Uukuniemen ja Papinniemen menneisyyden selvittämistä varten aivan eri luokan tiedonsaantimahdollisuudet kuin pienillä maaseutupaikkakunnilla. Oli isoja, erikoistuneita kirjastoja ja arkistoja, varsinkin Valtionarkisto (nykyisin Kansallisarkisto), Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinnearkisto, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nimitoimisto (nykyisin Nimiarkisto) ja Maanmittaushallituksen historiallinen arkisto. Nykyisin internetin hakukoneiden aikakaudella iso osa kyseisten laitosten tiedoista on kenen tahansa kotona saatavilla, mutta 90-luvulle saakka oli asioitava paikan päällä ja etsittävä tieto työläästi asiakirjoja läpikäymällä.

Uukuniemen kylä ja Papinniemi kirjallisissa historialähteissä

Alkuperäinen tavoitteeni oli ollut selvittää Papinniemen menneisyyttä. Havaitsin, että nimenomaan Papinniemeä koskevaa tietoa ei juurikaan ollut saatavissa, vaan kirjallinen historiatieto koski laajempia kokonaisuuksia. (Tässä kohden on muistutettava, että tuolloin – 1960-luvulta 80-luvulle – ei ollut vielä niitä monipuolisia, painettuja Uukuniemeä koskevia lähteitä, joihin nykylukija voi tutustua. En harrastelijana

myöskään löytänyt kaikkia jo tuolloin olemassa olevia painettuja lähteitä, joissa olisi ollut hyödyllistä tietoa. Mikä harmillisinta, jo tuolloin oli kyllä olemassa yksi julkaisu, josta olisin saanut Papinniemen arvoituksiin miltei täydelliset vastaukset: Kustaa Killisen 1882 laatima kertomus Uukuniemelle tekemästään muinaismuistokohteiden inventointikäynnistä. Tämä teos oli jäänyt jotenkin piiloon ja Museoviraston edustajat "löysivät" sen ja lähettivät minulle kopion, kun olin jo tehnyt ratkaisevat esinelöytöni Kirkkokallion liepeiltä.) Pienimmäksi kohteeksi, josta tietoa jo löytyi, osoittautuivat lähdeaineistossa kylät. Asetinkin tavoitteekseni Uukuniemen kylään (siis kirkonkylään) liittyvän, mahdollisimman vanhan tiedon hankkimisen. Uukuniemen kylää koskevaa tietoa alkoikin löytyä kirjoista ja arkistoista. Lisäksi kylän oloja valaisivat käsittääkseni myös vastaavanlaisten naapurialueiden tiedot.

Nimistötutkimus

Keskeiset mielenkiintoni herättäneet asiat kuulemassani perimätiedossa olivat kadonnut kreikkalaiskatolinen eli ortodoksinen kirkko ja hautausmaa. Jo yleisluontoisista historiateoksista opin, että itäisessä Suomessa oli todella aiemmin ollut huomattava ortodoksikarjalainen väestö, joka 1600-luvun aikana, erityisesti ns. ruptuurisodan seurauksena, oli miltei kokonaan kadonnut nykyisen rajan sisäpuolelle jääneestä Karjalasta. Suppeammat paikallishistoriatyyppiset teokset tarkensivat kuvaa, mutta hieman arvoitukselliseksi se jäi. Sain alussa (virheellisen) vaikutelman, että ortodoksiväestö oli noin vain lähtenyt, kylät olivat jääneet tyhjilleen ja tilalle muuttivat nykyisten asukkaiden esi-isät Savosta ja Viipurin Karjalasta. Tähän vaikutelmaan eivät sopineet mielestäni paikannimet. Kun olin synnyinpaikassani sellaisten ihmisten ympäröimä, joiden esivanhemmat olivat jo sukupolvien ajan asuneet Papinniemen tuntumassa, tuli lähialueen paikannimistö minulle hyvin tutuksi. Nimiä on paljon, aivan pienilläkin maastokohdilla oli omat nimensä, joista osa oli ehkä vain yhden talon tiedossa. Monet nimistä olivat outoja, mutta selvästi omistusta ilmaisevia eli genetiivimuotoisia. Kun perehdyin nimistötutkimukseen ja paikannimiarkiston kokelmiin huomasin, että useimpien taustalta löytyi, joskus hyvinkin muuntuneessa muodossa, ortodoksikarjalainen etunimi. Kun tällainen nimistö oli noin hyvin nykyisten asukkaiden tiedossa ja käytössä, olisi tämä edellyttänyt, että – vähän irroitellen sanottuna – poistuneet asukkaat olisivat jättäneet maastoon nimilappuja myöhemmin tulleiden tavailtaviksi. Ainoa johdonmukainen päätelmä oli, että näin monipuolisen nimistön on täytynyt lainautua vanhemmalta asujaimistolta uudelle hyvin läheisessä ja verrattain pikäaikaisessa kanssakäymisessä eli naapurisuhteissa. Tälle näkemykselle löysinkin vahvistusta.

Verotusasiakirjat

Opettelin auttavasti lukemaan 1600-luvun käsialoilla kirjoitettua vanhanaikaista ruotsia. Näin pääsin Kansallisarkistossa käsiksi tärkeisiin Uukuniemen kylää koskeviin verotustietoihin ja käräjöpöytäkirjoihin. Ruotsin hallinnon laatimia verotusasiakirjoja on joitakin 1500-luvun lopulta ja aika kattavasti 1600-luvulta ruptuurisodan aikoja lukuunottamatta. Näissä asiakirjoissa on lueteltu veroa maksavien talojen isäntien nimiä, ja siten on saatavissa tietoa kylän laajuudesta ja joidenkin siellä asuneiden ihmisten nimistä. Nimistä voi useinmiten päätellä, kuuluuko henkilö ortodoksi- vai luterilaiseen väestöön. Nopeasti havaitsin, että kylän keskimäärin lähes kolmestakymmenestä veroa maksavasta talosta 1600-luvun alkupuoliskolla suurimassa osassa asui ortodoksikarjalaisia, mutta viimeistään 1630-luvulta alkaen mukaan tuli enenevästi nimen perusteella luterilaisia asukkaita. Siten päättelyni näiden kahden uskontokunnan edustajien rinnakkain asumisesta näytti pitävän paikkansa ainakin runsaan kolmenkymmenen vuoden osalta 1657 tapahtuneeseen ortodoksiväestön lähes täydelliseen poistumiseen saakka. On oletettavissa, että noinkin pitkänä aikana tietoa ja perinnettä (kuten paikannimiä) on siirtynyt alkuperäisväestöltä uudelle.

Käräjöpöytäkirjat

Lisää tietoa kylän asukkaista ja jopa heidän elämänmenostaan sain käräjäpöytäkirjoista, joissa oli inhimillisesti kiinnostavia tapauksia: käräjöitiin mm. kaskimaiden valtauksesta, kylien rajoista, humalaisten tappeluista ja verojen ja muiden velkojen maksusta (Näytti siltä, että Ruotsin hallinto ei ilmeisesti ainakaan kaikissa tapauksissa hajoittanut "voittomaan" eli vallatun Käkisalmen läänin kylien "paikallishallintoa", ei ainakaan Uukuniemellä, vaan starostat eli kylänvanhimmat – nähtävästi varakkaampia talonpoikia – jatkoivat tehtävissään kuten nimismiehet muualla Ruotsin valtakunnassa ja saattoivat nyt karhuta käräjillä avustajineen Ruotsin kruunulle tai sen määrämälle veronsaajalle kerättäviä verosaatavia, paitsi ortodoksitalonpojilta myös luterilaisilta uudisasukkailta, jotka olivat yleensä köyhempiä. Tässä saattaisi olla yksi keskinäistä katkeruutta lisännyt tekijä: tulokkaiden mielestä "väärää" uskontoa edustava ja vielä varakas viranomaisen ahdistelemassa köyhiä, "oikeita" ihmisiä! Verotus oli lukemani historiantutkimuksen mukaan eri syistä (mm. katovuodet, korruptio) Käkisalmen läänissä ajoittain sietämättömällä tasolla, ja sen johdosta jopa luterilaisia saattoi muuttaa Venäjälle.). Pöytäkirjoissa on riitojen ohella esimerkkejä aivan tavallisesta rauhanomaisesta rinnakkainelosta, jopa ruutuorisodan jälkeenkin, varsinkin naapurikylissä, joissa ortodoksiasutusta säilyi kauemmin, mutta "vihana liekki leimahtaa" joskus eri uskontokuntiin kuuluvien välillä. Ortodoksiasutuksen pienimuotoinen jatkuminen Uukuniemelläkin vielä ruutuorisodan jälkeen ei näy aina verotustiedoissa, sillä niissä eivät ole mukana maattomat, muiden talouksissa asuvat perheet ja yksilöt, joista esiintyy tietoja käräjäpöytäkirjoissa. Myös viitteitä uskontorajan ylittävistä avioliitoista näyttää esiintyvän, jota kautta ortodoksikarjalaisen väestön rippeitä olisi voinut elää paikkakunnalla pitempäänkin.

Papinniemen kannalta mielenkiintoista tietoa pöytäkirjoissa olivat maininnat Uukuniemen kylässä olevasta ortodoksisesta kirkosta ja tiakan maatilasta ja nimeltä mainitusta tiakastakin (tiakka, mahdollisesti tarkoittanut diakonia, ortodoksikirkon papistoon luettavaa toimijaa; tiakka saatetaan sekoittaa teksteissä varsinaiseen pappiin). Tästä sain varmistuksen sille, että kuulemani tarinat kirkosta ja siten myös asiayhteyteen yleensä kuuluvasta kalmistosta Uukuniemen kylässä pitivät paikkansa, mutta olivatko ne sijainneet Papinniemellä? Tuntui selvältä, että Kirkkokallion nimi ja siihen liittyvä perimätieto vahvistivat myös kirkon sijainnin. Olin kuitenkin opinnoissani ja harrastukseni parissa saanut sen verran tartuntaa tieteellisestä lähestymistavasta, että suhtauduin epäillen pelkkään perimätietoon ilman varmaa todistusaineistoa. On tunnettu ilmiö, että tiettyyn paikkaan liittyvän tarinan lähtökohtana voi olla itse paikan luonne, esimerkiksi erikoinen ulkonäkö. Paikan koettua erikoisuutta on sitten selitetty tarinoilla, jotka voivat vielä olla muualta lainattuja ja monella paikkakunnalla tuttuja kiertotarinoita. Nimitutkimukseen tutustuessani olin oppinut, että kansanetymologiat eli nimien selitykset ovat usein sepitteitä, ja konkreettista asiaa merkitsevä nimi voi olla myös kuvaannollinen: Kirkkokalliokin saattaisi johtua kallion ylevästä ja näyttävästä hahmosta ja tähän olisi voinut innoittaa samaan aihepiiriin kuuluva Papinniemi-nimi, mikä sinänsä olisi voinut tarkoittaa vain jonkin papin nautinnassa ollutta aluetta. Tarvittaisiin siis lisää todisteita kirkon tarkasta sijainnista.

Karttatiedot

Etsin Uukuniemen kylää ja Papinniemeä esittäviä vanhoja karttoja silloisesta Valtionarkistosta ja Maanmittaushallituksen historiallisesta arkistosta. Maanmittaushallituksella oli tarkkoja isojakokarttoja 1820-luvulta alkaen. Noissa suurimittakaavaisissa kartoissa oli Papinniemikin mukana, ja niistä näki, että niemen tyveä eli Kannasta lukuunottamatta Papinniemellä ei ollut asutusta, ei edes viljeltyjä ulkopeltoja. Siitä päättelin, että jos löydän merkkejä asutuksesta, on asutus ainakin 1800-lukua vanhempaa.

Valtionarkistosta sain valokopiot kahdesta ruotsalaisesta kartasta, jotka esittivät Uukuniemen kylää 1600-luvun puolivälissä. Kartat olivat yleisilmeeltään erittäin luonnosmaisia ja epätarkkoja. Kummassakin oli kuitenkin Pyhäjärvi ja Uukuniemen yleinen hahmo jotenkin nähtävissä ja kummassakin oli piirretty sekä Uukuniemen että Kesälahden kylien kohdalle kirkkorakennuksen kuvat. Toisessa kartassa (tekijä Erik Utter) oli Uukuniemen kirkon kohdalla merkintä, joka tarkoitti ortodoksista kirkkoa. Kartat vahvistivat kirjallisesta aineistosta saamani tiedon, että Uukuniemen kylässä on ollut ortodoksinen kirkko ainakin 1600-luvun

alkupuolella. Mutta oliko kirkko Papinniemi? Tutkittuani pitkään Utterin karttaa aloin oivaltaa, että siinä esitetty ympäristöön verrattuna luonnottoman isokokoinen pyöreä niemi, johon kirkko oli sijoitettu, oli ilmeisesti Papinniemi. Niemen kaakkoispuolella oli Kirkkolampea muistuttava kuvio, josta johti väylä Pyhjärveen ja väylän yli näytti kulkevan tie siltaa pitkin, kuten vielä nytkin. Niemen tyven poikki kulki talvitie lounas-koillinen-suunnassa järvenselkien yli ja juuri tällaisesta muinaisesta talvitiestä olin kuullut kerrottavan. Tie tuli Kannaksen kohdalle lounaasta paikassa, jonka nimi on Talviranta. Talvitie liitti mielestäni karttakuvion vahvasti Papinniemeen. Kirkon kuva oli kartassa niemellä tien pohjoispuolella ja samoin sijaitsee myös Kirkkokallio talvitien paikkaan nähden.

Mutta Papinniemi on leimallisesti hyvin kapea ja pitkä, miksi kartoittaja olisi piirtänyt sen pyöreäksi? Syynä voi hyvinkin olla perspektiivinen lyheneminen. 1600-luvun kartoittaja on ilmeisesti ilman apuvälineitä joutunut piirtämään karttaa kulloinkin näkemänsä maaston perusteella. Lähellä olevat kohteet hän on pystynyt kuvaamaan melko luotettavasti. Oli johdonmukaista ajatella, että paikkakunnan tärkeintä kohtaa, pääkirkon ympäristöä eli pogostaa kuvatessaan hän oli näköalan takia hakeutunut mahdollisimman korkealle paikalle, joka on Pankkolanmäen-Pyhämäen tienoo Uukuniementien ja Papinniementien risteyksessä. Kun yritin "simuloida" vanhan ajan kartoitusta ja katselin Pankkolanmäeltä luoteeseen, Papinniemi näyttikin todella aivan pannukakkumaisen pyöreältä. Kirkkokallio sijaisee aivan "pyörylän" oikeassa eli itäreunassa, aivan kuten kartassakin. Tuohon aikaan, kuten paljolti vielä 1950-luvullakin, maisema oli todennäköisesti aivan avoin ja puuton, jolloin Kirkkokallion kirkko on ollut selvästi nähtävissä Pyhämäen tasalta. Edellä mainitut kartat saivat minut pitämään Kirkkokalliota perustellusti hyvin todennäköisenä kirkon paikkana.

Kirkkokallion tienoon epäilyttävät kivet; kalmisto

Etsiessäni todisteita kirkon ja kalmiston paikasta kävin aika ajoin Kirkkokalliolla tutkimassa, löytyisikö maastosta uusia vihjeitä. Mitään kirkkoon viitaavaa en Alttaripetäjään (nyt sen kanton) liittyvän perimätiedon tueksi havainnut. Kalmiston suhteen pidin edelleen lupaavina merkkeinä jo lapsena havaitsemiani kivikehiltä näyttäviä muodostumia ja maasta koholla olevia terävähkötä kiviä. Kun etsittäväni oli, nyt jo lähdeaineistojenkin vahvistama, ortodoksinen kohde, etsin kirjallisuudesta vanhoja ortodoksikirkkoja ja kalmistoja koskevaa tietoa. Pettymyksekseni kaikessa lukemassani aineistossa todettiin, että ortodoksikalmistoissa ei ollut ennen moderniksi luettavaa aikaa kivisiä hautamuistomerkkejä eikä kivirakenteita, vaan hautamuistomerkit olivat lähinnä puupylvään tapaisia tai pieniä hirsirakennelmia. Pohdin välillä kivihavaintojeni luotettavuutta ja jossain vaiheessa, kun kyselin asiantuntijoiden mielipiteitä sain kommentteja, että havaintoni todennäköisesti olivat harrastelijoille tyyppillistä mielikuvituksen tuotetta (kyseessä olisi ns. pareidolia-ilmiö, jolloin sattumanvaraiset ja toisiinsa liittymättömät näköhavaintokohteet hahmotetaan tarkoituksellisiksi ja merkityksellisiksi kokonaisuuksiksi, kuten esim. pilvimuodostelmien ja uudenvuoden tinojen tulkinnoissa).

Saamistani tiedoista ja kommentteista huolimatta kivimuodostelmat näyttivät minusta tarkoituksellisesti tehdyiltä. Jos kivirakenteita ei voi esiintyä ortodoksikalmistossa, ajattelin, että ehkä kivikehillä onkin ollut jokin muu funktio. Kun pääsin selville, että Kirkkokallion tienoo on ollut jatkuvasti kaikenlaisen vilkkaan ihmistoiminnan ja kokoontumisten kohteena (tästä vähän myöhemmin) järkeilin, että ihmisten on tarvinnut pitempään alueella oleillessaan tehdä nuotioita mm. ruoan valmistamista varten. Nuotiot olisi hyvinkin voitu ympäröidä kivikehillä.

Hautarakenteiksihan kivimuodostumat kaivausten tuloksena kuitenkin osoittautuivat. Mitä tulee saamaani tietoon ortodoksikalmistojen kivettömyydestä, Uukunimen ja lähialueen ortodoksikalmistojen hautaperinne ilmeisesti onkin poikkeavaa, mutta tästä asiantuntijat voivat kertoa enemmän.

Kirkkokallion tienoon epäilyttävät kivet; peltokuviot

Aivan Kirkkokallion liepeillä, mutta myös kauempana metsässä olin jo lapsena havainnut kiviröykkiöitä. Röykkiöitä oli melko tiheässä ja osa niistä oli varsin näyttäviä kooltaan. Kysellessäni aikoinaan vanhemmilta ihmisiltä, en ollut saanut niiden tarkoituksesta mitään tyydyttävää selitystä. Kun nyt itse aikuisena pohdin asiaa, tulin ajatelleeksi, että röykkiöt muistuttivat niitä raivauskasoja, joita Uukuniemen pientilojen kivisillä pelloilla oli runsaasti vielä 50-luvulla ennen maatalouden koneellistumista. 1960-luvun alussa toteutettu laajamittainen koneellinen kivenraivaus hävitti valtaosan noista kiviraunioista. Jos salaperäiset röykkiöt olisivat pellonraivausten tulosta, se merkitsisi, että Papinniemiellä olisi todennäköisesti ollut myös asutusta. Tähän sopivat hyvin kuulemani perimätiedot havaituista talonpaikoista ja ehkä omat lapsuuden havaintoni ”nokkosneliöistä”. Kun olin isojakokartoista nähnyt, että ainakaan 1800-luvulla asutusta ei enää ollut eikä viljelyäkään, oli mahdollista, että kyseessä olisi jopa osa Uukuniemen kylästä kadonneesta ortodoksiasutuksesta.

Tämän teorian kanssa ristiriidassa oli tieto kaskiraunio-käsitteestä. Lukemissani kirjallisissa lähteissä esiintyi mainintoja, että itäisen Suomen alueella on metsissä runsaasti kaskiraunioita kaskiviljelyn jäljiltä. Kun tutkimusteni kuluessa kyselin erinäisiltä asiantuntijoilta mielipiteitä, nämäkin tukivat kaskirauniotulkintaa. Tätä tulkintaa en varauksetta hyväksynyt: Kaskiviljely sattui olemaan jopa minullekin melko tuttu käsite ”sisältäpäin”. Synnyinpaikallani Kannaksella, kuten monin paikoin muuallakin Uukuniemiellä, toimeentulo ei ollut perustunut pieniin ja kivisiin peltoihin, vaan kaskiviljelyyn (ja tärkeään kalastukseen). Nykyaikaisen maatalouden harjoittamisen edellytykset olivat niin niukat, että Papinniemielläkin kaskea poltettiin vielä 1920-luvun puoliväliin saakka, vaikka toimintaa oli lainsäädännöllisestikin koetettu kieltää jo pitkään – hätä ei lue lakia. Oma isänikin oli osallistunut vasta toisella kymmenellä ollessaan kolmen kaskan kaatamiseen, polttamiseen ja kyntämiseen 20-luvun alussa. Kun isäni ikäpolven sukulaiset ja tuttavat, puhumattakaan isovanhempieni ikäpolvesta, kertoilivat muistojaan kaskeamisesta, sain tietää, että koko Papinniemi oli kaskettu pienin väliajoin laidasta laitaan aina, kun ahot kasvoivat mataliksi lehdoiksi. Jopa nykyisin leirintäalueeseen kuuluvan Kukkuranmäen kaikkein jyrkimmät rinteetkin oli poltettu ja viljelty, ja muistoja oli esim. kaskirukiin leikkuusta juuri leirintäalueen huoltorakennuksen kohdalla. Nämä tiedot muistaen päätelin, että jos kaskesta olisi ollut tapana kerätä kiviä kaskiraunioiksi, kiviröykkiöitä pitäisi olla tasaisesti joka puolella Papinniemeä. Röykkiöitä oli kuitenkin vain Kirkkokallion ympäristössä. Kaskiraunioita on epäilemättä tehty itäisessä Suomessa, mahdollisesti Uukuniemielläkin, mutta Papinniemiellä se ei ole ainakaan ollut sääntönä ja tämän muistelijatkin vahvistivat.

Näiden pohdiskelujen tuloksena päädyin oletukseen, että röykkiöt voisivat olla merkkejä vakituisesta peltoviljelystä. Kokonaiskuva kiviröykkiöalueesta oli epämääräinen, sillä lehmät eivät enää laiduntaneet Papinniemiellä ja pitäneet maastoa avoimena, vaan nopeasti kasvaneet lehtipuutiheiköt rajoittivat näkyvyyttä. Päätin selvittää, voisiko röykkiöiden perusteella päätellä mahdollisten peltokuvioiden paikkoja ja sitä varten kivirauniot pitäisi kartoittaa.

Noihin aikoihin, 1970-luvun loppupuolella, minulla oli mahdollisuus kenttätutkimuksiin Papinniemiellä ainoastaan kesälomiemme aikana, ja pikkulapsiperheessä vanhempien lomapäivä oli täyteen ohjelmoitu ilman muinaistutkimuksiakin. Niinpä lähdinkin maastoon aina myöhään illalla lasten nukahdettua. Merkitsin kivikasojen paikkoja peruskartan valokopiosuurenokseen kompassia ja askelmittaa apuna käyttäen. Mikään rasittava velvollisuus tämä ei ollut: lapsiperheen iltahulinan jälkeen kuljeskelu metsässä valoisassa kesäyössä oli rentouttavaa lomaohjelmaa. En arvannut tuolloin, että kolmisenkymmentä vuotta myöhemmin tekisin samaa työtä, tehden nyt ennakkoselvitystä oikeita arkeologeja varten näiden laatiessa muinaismuistoalueesta oikeaan maanmittaustekniikkaan perustuvaa karttaa.

Kartoitukseni tulos näytti ihan mukavalta: kiviröykkiöt keskittyivät Kirkkokallion lounais- ja eteläpuolelle juuri sellaisella laajuudella ja tiheydellä, jota voi odottaa talojen pieniltä lähipelloilta. Talonpaikoiksi aikoinaan epäilemäni nokkosesiintymätkin jäivät luontevasti röykkiöalueen sisäpuolelle.

Papinniemi yhteisöllisen toiminnan näyttämönä

Olen jo todennut, että 1950-luvulla ja 60-luvun alkupuolella Papinniemi oli ihmistoimintaa ajatellen rauhallinen ja lähes luonnontilainen paikka. Sitä mukaa kuin paneuduin historialliseen aineistoon ja keskustelin ihmisten kanssa aiheesta, minulle alkoi selvitä, että tuo ajanjakso olikin Papinniemen historiassa ilmeisesti "kuollein" kausi ehkä satoihin vuosiin. Jo 1900-luvulle jatkunut kaskiviljely, puhumattakaan mahdollisesta muinaisemmasta viljelystä ja asumisesta oli aikoinaan tehnyt niemestä elävän kohteen, mutta kirkko ja kalmisto olisivat aikoinaan nostaneet toiminnan vilkkauden aivan eri tasolle.

Ajattelin aikaisemmin, että kirkollisen toiminnan jokseenkin varmalta näyttänyt loppuminen ruptuurisotaan eli 1600-luvun puoliväliin olisi merkinnyt varsinaisen Kirkkokallion alueen hiljenemistä, mutta kävikin ilmi, että se ei merkinnyt yhteisöllisen toiminnan loppumista Papinniemellä eikä erityisesti Kirkkokalliolla. Etsin nimittäin muiden tietoaineistojen ohella Uukuniemeen liittyvää perimätietoa myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perinnearkistosta. Siellä oli runsaasti Uukuniemeltä kerättyä kansanperinnettä ja yllätyksekseni kolme Papinniemen Kirkkokalliota koskevaa muistelusta. Niissä kerrottiin melko yhtäpitävästi, että Kirkkokalliolla oli keväisin pidetty Ukon vakat-juhlia, joihin väki saapui koko pitäjän alueelta. Muistelusten perusteella juhlia olisi pidetty vielä ainakin 1800-luvun puolivälissä. Tunsin kyllä pinnallisesti Ukon vakat-käsitteen, koska se oli mainittu usein siteeratusta Mikael Agricolan suomalaisten jumalien luettelossa. Olin lukenut jonkin asiaa koskevan artikkelinkin, ja minulla oli se käsitys, että kyseinen juhla juontui jo esikristilliseltä ajalta.

Tämä tieto vahvisti kuvaa, että Papinniemi oli ollut ehkä hyvinkin pitkään yhteisöllisen toiminnan, erityisesti hengenelämään liittyvän, näyttämönä. Näkemys sopi hyvin yhteen niiden tietojen kanssa, että ortodoksipyhäkköjä olisi tarkoituksellisesti rakennettu aikaisemmille palvontapaikoille, kuten pyhiin uhrilehtoihin, jollaisista lähialueiden suomensukuisten kansojen asuma-alueilta oli varmaa historiallista tietoa lukemissani lähteissä. Niin jännittävä kuin ajatus Kirkkokallion muinaisesta esikristillisestä pyhästä lehdosta olikin, sitä vastaan soti tuolloinen näkemys Uukuniemen asutushistoriasta. Jotta paikalla olisi ollut esikristillinen uhrilehto, olisi tarvittu paikallaan asuvaa väestöä käyttämään ja ylläpitämään sitä. Uukuniemi oli kuitenkin virallisen historiankirjoituksen mukaan ollut esikristillisenä aikana lähinnä eränkäynti- ja läpikulkualuetta myöhäiskeskiajalle saakka, jolloin alue asutettiin Kurkijoen ortodoksisesta pogostasta päin. Ihmettelin kuitenkin, miten asutushistoriaan suhtautui kivikauden asutus, koska Uukuniemen pitäjästään oli kerätty kohtalaisesti kivikautista esineistöä; oliko asutuksessa tullut kivikauden jälkeen katkos ja missä vaiheessa? Tähän en löytänyt vastausta kirjallisesta aineistosta ja aihe ylitti laajuudellaan harrastelijan kyvyt, joten jäin vain ihmettelemään asiaa. Myöhemminhän tieteellinen tutkimus on suuresti täsmentänyt ja muuttanutkin Uukuniemen kohdalla asutushistoriallisia käsityksiä asutusjatkuvuuden suuntaan, mutta se on taaskin ammattilaisten reviiiriä.

Kuulemissani jutuissa tuli silloin täällöin esille myös tuoreempia muistoja siitä, että Papinniemelle olisi kokoonnuttu eri syistä 1900-luvun alkukymmenilläkin. En valitettavasti aikoinaan hyvin nuorena kiinnittänyt tarinoihin huomiota enkä muista tarkemmin, mutta kyseessä taisivat olla maallisemmat tarpeet mennä porukalla keskeiseen, mutta rauhalliseen paikkaan juhlimaan. Toisaalta oli sellainenkin tieto, että rippikoululaisilla olisi aikoinaan ollut tapana jostain syystä kokoontua Kirkkokalliolla Alttaripetäjän luokse. Kuulin myös yhden muisteluksen, jonka mukaan 1910-luvun alussa "sosialistit" (ilmeisesti paikallisten sosialidemokraattien kulkue) olisivat menneet Kirkkokalliolle viettämään vappujuhlaa.

Papinniemi ja Kirkkokallio näytti vetäneen henkistä ja aatteellista, joskin selvästi myös virkistysluontoista, toimintaa puoleensa jatkuvasti. Tällainen pitkä, kenties muinaisuuteen ulottuva jatkumo teki mielestäni muiden muinaismuistojen kanssa Papinniemen merkittäväksi perinneohteeksi.

Kaikki tähänastiset keräämäni tiedot: perimätieto, kirjalliset historiatiedot, arkistotiedot, nimistötiedot, karttatiedot ja maastohavainnot viittasivat vahvasti siihen suuntaan, että Papinniemellä on ollut

ortodoksikirkko, kalmisto ja ainakin 1800-lukua vanhempaa viljelystä ja mahdollisesti asutusta. Päätelin, että nyt tietoa on niin paljon koossa, että on aika ilmoittaa näin jännittävistä kohteista asianomaisille "museoihmisille".

Ensimmäinen yhteydenotto Museovirastoon

Olin tähän saakka harrastanut menneisyyteen liittyviä asioita aivan yksinäni (lukuunottamatta paikallisia ihmisiä, joilta kyselin perimätietoa). Ainoat kontaktini ulospäin olivat muutama puhelintiedustelu eräille perinteentutkijoille. En tuntenut lainkaan muinaismuistoalan viranomaisorganisaatiota, mutta ajattelin, että museolaitoksen kanssa minun kai pitäisi olla tekemisissä, jos halusin ilmoittaa mielenkiintoisesta kohteesta ja saada lisätietoa. Otin kesäkuussa 1980 yhteyttä Kansallismuseoon ja sieltä minut ohjattiin Museovirastoon tutkija Jussi-Pekka Taavitsaisen puheille.

Minulla oli ollut varsin naiivi käsitys virallisesta muinaistutkimuksesta. Laajemman ja systemaattisen tietämyksen puuttuessa en osannut suhteuttaa omia havaintojani ja löydöksiäni Suomen muinaistieteen koko kenttään enkä tajunnut, että hyvin perusteltuina pitämäni oletukset Papinniemen muinaismuistokohteista olivat sittenkin vasta vihjeenomaisia, vailla selkeää näyttöä. Kuvittelin, että kaikki "vanha", jota olin löytänyt ja havainnut ja josta olin hankkinut tietoa on erittäin merkityksellistä ja harvinaista siinä määrin, että jostakin ryntää heti joukko arkeologeja tutkimaan näin upeaa kohdetta. Keskustelu Taavitsaisen kanssa toi tarpeellista realismia käsityksiini.

Kun ilmoitin, että asiani koski Uukuniemellä tekemiäni havaintoja, Taavitsainen otti esille Museoviraston Uukuniemeä koskevan kansion, jossa oli aika vähän tietoa; 30-luvulta oli tosin yleisötiedonanto, jossa kerrottiin Papinniemellä olevan kiviraunioita, joita tiedon lähettäjä epäili hautaröykkiöiksi.

Esitin Taavitsaiselle siihenastiset havaintoni, keräämäni tiedot ja näkemykseni Uukuniemen kylästä, Papinniemestä ja Kirkkokalliosta. Taavitsainen ei ennestään ollut perehtynyt Uukuniemen seutuun ja kuultuaan selontekoni piti kohteita hyvin kiintoisina. Hän myös totesi, että olin sinänsä toiminut aivan oikealla ja asiallisella tavalla tutkiessani aihetta ja ottaessani yhteyttä Museovirastoon. Ilmeni, että Museoviraston voimavarat omien tutkimusten suorittamiseen olivat hyvin rajoitetut, kun taas suuri määrä mielenkiintoisia ja todetusti tärkeitä kohteita ympäri maata odotti tutkimistaan. Jotta Kirkkokallion tapaista paikkaa kannattaisi ruveta tutkimaan, pitäisi olla enemmän konkreettista näyttöä siitä, että paikalla todella on ollut ainakin olettamiani muinaiskohteita. Taavitsainen totesi lopuksi, että nyt Museovirasto ei voi tehdä enempää, mutta hän rohkaisi minua kuitenkin jatkamaan selvitystyötäni ja tähdensi vielä lähtiessäni, että jos jotain painavaa aineistoa löytyy, tilanne voi muuttua Uukuniemen ja Papinniemen kannalta edullisemmaksi.

Museoviraston mahdollisuudet ryhtyä käytännön tutkimuksiin Uukuniemellä osoittautuivat siis varsin vähäisiksi, ja se oli tietenkin pieni pettymys. Olin tapaamisemme kuitenkin tyytyväinen, sillä olin saanut Taavitsaiselta paljon tietoa Museoviraston ja muinaismuistoammattilaisten menettelytavoista, realistista näkemystä aihepiiriin ja lisäksi henkilökohtaista kannustusta.

Aineellisten todisteiden etsiminen Kirkkokallion alueen menneisyydestä, ensimmäiset metalliesinelöydöt

Ensimmäisen museovirastokontaktini jälkeen jatkoin muinaisharrastukseni parissa – sen, minkä työ- ja perheasioilta ehdin – samaan tapaan kuin aikaisemminkin eli luin kirjallista aineistoa ja retkeilin välillä loma-aikoinani Papinniemen maastossa. Ajan oloon tämä alkoi tuntua turhauttavalta: mitään olennaista uutta en näillä keinoin enää saanut aiheesta irti ja toisaalta kaipasin lisää vahvistusta oletuksilleni.

Olin joskus 70-luvulla erällä messuilla nähnyt tavallisille kuluttajille tarkoitettuja metallinilmaisimia, jollaiset kuulemma olivat ainakin Englannissa hyvin suosittuja arkeologian harrastajien keskuudessa. Tottakai jo tuolloin mielessäni kävi ajatus, että laitteen avulla olisi kiinnostavaa etsiä maanalaisia jälkiä menneestä vaikkapa Papinniemiäkin. Laitteiden ilmeinen kalleus ja epämääräinen saatavuus Suomesta tekivät ajatuksesta kuitenkin lähinnä fantastisen haaveen, jonka unohdinkin pitkäksi aikaa. Kun nyt Papinniemen tutkimukseni tuntuivat pyörivän paikoillaan aloin pohtia, voisinko löytää maastosta esineellisiä todisteita olettamistani kohteista ja muistin metallinilmaisimet. Aloin ottaa selvää asiasta, löysin yhden maahantuojan ja tilasin esittelyaineistoa.

Tällä hetkellä metalliesineiden etsintäharrastus näyttää suorastaan räjähtäneen: aihetta käsitellään tämän tästä tiedotusvälineissä, laitemerkkejä on tarjolla kymmenittäin ja hinnat hyvillään laitteille ovat kohtuullisia. Toista oli 80-luvun alussa. Havaitsin maahantuojan esitteestä, että tarpeitani vastaava, tarpeeksi suoritus- ja metallienerottelukykyinen laite oli todella kallis – kallis nimenomaan kotitaloutemme ostovoimaan nähden. Asunnot ovat Helsingissä olleet aina enemmän ja vähemmän kalliita. Tuolloin, 1970-luvulla ja 80-luvun alussa ei toimivia vuokramarkkinoita keskitaloisille ollut käytännössä olemassa. Lapsiperheemme asuttamisen ainoa vaihtoehto oli oman asunnon hankinta ja se edellytti tietenkin asuntolainaa. Nykyhetken keski-ikäistenkin lainantarvitsijoiden voi olla vaikea eläytyä vuosikymmenten takaiseen tilanteeseen. Pääomaköyhässä maassa rahoitusmarkkinat oli säännöstelty ja raha piti saada pankkijärjestelmän kautta nopeasti kiertoon, joten asuntolaina-ajat olivat lyhyitä, muutaman vuoden mittaisia isoillekin lainoille. Lainoja ei saanut noin vain, vaan ne olivat vastaantulolainoja, jolloin asiakkaan oli ennalta säästettävä jopa puolet ostettavan asunnon hinnasta. Nyt huvittaviltakin tuntuvia ilmiöitä esiintyi: lainanhakijaa saatettiin velvoittaa järjestämään lähisukulaisensa lainanantajapankin tiliasiakkaiksi. Lisäksi korkotaso oli reilusti nykyistä korkeampi. Tämä kaikki merkitsi sitä, että kotitaloudessamme ei noina lainanlyhennysvuosina ollut liiaksi pelivaraa välttämättömien päivittäisostosten lisäksi. Kalliin metallinilmaisimen osto oli noissa oloissa käytännön elämisen kannalta tarpeeton ylellisyyskankinta. Jouduin siis ankaran harkinnan eteen: harrastukseni ja tiedonhaluni vastaan järkevä, haihattelematon taloudenpito. Lisäriskinä oli vielä se, että laite saattaisi osoittautua käytännössä toimimattomaksi ja tarkoitukseensa hyödyttömäksi. Metallinilmaisimen hankinta voitti. Ajattelin jotenkin niin, että jos saan jotain ratkaisevaa selville Kirkkokallion, Papinniemen ja Uukuniemen menneisyydestä, tämä on sillä tavalla ”elämää – ainakin omaani – suurempi” asia, että uhraus kannattaa tehdä. Hieman ristiriitaisin tuntein hain pankista, puhelinosuustodistus vakuutena, kulutusluoton ja tilasin metallinilmaisimen. Nyt jälkikäteen olen sitä mieltä, että riskisijoitus kannatti.

Sain siis metallinilmaisimen postipaketissa, aloin harjoitella sen käyttöä kotipihalla, ja kun kesäloma koitti ja matkustimme Uukuniemelle, olikin aika lähteä tositoimiin maastoon; luonnollinen ensikohde oli Kirkkokallion laki Alttaripetäjän kannon luona. Pelkonani oli ollut, että Kirkkokallion tienoolta ei löytyisi lainkaan metalliesineitä ja koko hankkeestani tulisi surkea floppi. Pelko osoittautui heti aiheettomaksi. Metallinilmaisimeni, joka erotteli äänisignaalin avulla erilaisia metalleja kertoi, että kallion laella oli runsaasti metallikohteita: rautaa, tinaa tai lyijyä ja ”jalompia” metalleja, mahdollisesti kuparia, pronssia tai hopeaa.

Aloin varovasti kaivaa pienellä puutarhakauhalla näytteitä muutamista kohdista lähellä Alttaripetäjän kantoa. Esille tuli erittäin järeitä sepän takomia rautanauvoja, jotka vaikuttivat kuumuudessa vääntyneiltä ja olivat väriltään erikoisia, kuin punamullalla maalattuja (opin myöhemmin, että kysessä oli rautaesineiden pinnalle kuumuudessa muodostuva palopatina). Nauvojen lisäksi tuli useita vihertäviä kupariksi tai pronssiksi tulkittemiani kappaleita, jotka vaikuttivat kuumuudessa osittain sulaneilta; löydöistä näki kuitenkin, että ne olivat osia muodoltaan koristeellisista, ”monimutkaisista” esineistä. Joidenkin löytöjen pinnassa oli sulamisesta huolimatta havaittavissa ornamentin näköisiä kuvioita. Näytekuopista tuli myös kuumuuden selvästi sulattamia isoja metallipisaroita, osa vihertäviä ja osa kirkkaan hopeanvärisiä, tinalta vaikuttavia. Kaikkien kuoppien reunaprofiileissa näkyi musta hiiltynyt kerros, mikä viittasi siihen, että paikalla oli joskus palanut laaja-alainen tuli. Havainnot näyttivät sopivan yhteen palaneesta kirkosta kertoneen perimätiedon kanssa. Järeät rautanauvat viittasivat hirsirakennukseen ja koristeellisten esineiden

jäännökset kirkossa käytettyihin sakraaliesineisiin. Olin yllättynyt etsintäni menestyksellisestä tuloksesta: näinkö yksinkertaista ja selvää kaikki loppujen lopuksi olikin, kun todellisuus tuntui pitävän yhtä tarun kanssa. Keräsin kaivamani löydöt talteen, tein alueesta ja havainnoista karttaluonnoksen muistilehtiön sivulle ja vein aineiston mökillemme odottamaan loman päättymistä.

Löytöhetkellä kirkosta kertovien tarinoiden todentuminen tuntui selvältä, mutta seuraavana päivänä mieleen alkoi nousta varoittava muistutus jo itsekin kokemastani ilmiöstä, että maallikoilla on taipumus innostua tekemistään havainnoista liikaa ja kritiikittä. Vaikka tekemieni löytöjen tulkinta tuntui itsestään selvältä, olin oppinut, että ensivaikutelman perusteella ei aina voi päätellä, miten tarkasteltava ilmiö on syntynyt: monet, aivan erilaiset prosessit voivat tuottaa samannäköisen lopputuloksen ja pitäviä todisteita tarvitaan oikean tapahtumainkulun varmistamiseksi. Kun ajattelin esiin kaivamiani löytöjä, muistin, että olin nähnyt samantapaisia asioita aikaisemminkin. Kun nykyisenkaltaista jätehuoltoa ei vielä ollut, jätteistä hankkiuduttiin eroon mm. kaivamalla ne maahan tai polttamalla. Kaikenlaista jätettä, puuta ja metallia saatettiin kasata röykkiöksi ja polttaa sopivalla säällä ja luonnollisesti kauempana rakennuksista. Jäljelle jäi paitsi hiiltä myös enemmän ja vähemmän muotoaan menettäneitä metallinkappaleita, joita muistan lapsena penkoneeni tuhkan seasta. Entä jos Kirkkokalliolla olikin vain poltettu roskaa, sopivan kaukana Kannaksen taloista, löytämäni isot naulat olisivat peräisin poltetusta hirsirakennuksen purkujätteestä ja koristeelliset metallinkappaleet olisivat osittain sulaneen messinkisen kynttilänjalan tai kukka-ampelin jäännöksiä 1900-luvun alusta? Vaikka nämä tulkinnat tuntuivat itsestäniikin vähän väkinäisiltä, en uskaltanut vielä ajatella, että Kirkkokallion löydöt olisivat todisteita muinaisesta kirkosta, oli elettävä jännityksessä asiantuntijan kannanottoon saakka.

Kun palasin kesälomalta Helsinkiin, otin löytöini yhteyttä Museovirastoon ja minut ohjattiin konservattori Leena Tomanterän puheille. Kerroin hänelle taustatietoa tutkimuksistani ja luovutin tekemäni karttaluonnoksen ja itse löydöt. On myönnettävä, että olin varsin jännittynyt, nythän saattoi olla ratkaiseva hetki ja käännekohta miltei koko siihenastisen ikäni kestäneelle pohdinnalle: oliko Kirkkokalliolla todisteita perimätiedon tueksi vai ei. Tomanterä levitti löytämäni esineet työpöydälleen, tarkasteli muutamia niistä erikseen ja sanoi lakonisesti: "Muinaiskaluja".

Tämä oli minulle suuri hetki, jälkikäteen arvioituna ehkä suurempi kuin tuolloin ajattelin. Sitä voi pitää virstanpylväänä, josta lähtien oli selvää, että Papinniellä ja Kirkkokalliolla oli ollut niin merkittävää muinaista toimintaa, että siitä oli jäänyt jäljelle oikeita muinaisesineitä. Nyt ei enää tarvinnut kysyä "Onko Kirkkokalliolla ollut jotain?", vaan "Mitä kaikkea Kirkkokalliolla on ollut?"

Luovuttamani löydöt kirjallisine selvityksineen jäivät nyt Museoviraston haltuun ja rekisteröitiin ja luettelointiin asiaan kuuluvasti, mutta siinä kaikki. Ilman lisätutkimuksia Tomanterä ei halunnut eikä voinut ottaa kantaa löytöjen tulkintaan, siis olivatko ne esim. merkkejä kirkollisesta rakennuksesta (Tomanterä oli kyllä hiukan myöhemmin, muistaen kertomani oletukset, pyytänyt tuntemaansa ortodoksisen kirkollisen esinekulttuurin asiantuntijaa katsomaan löytöjäni, mutta tämäkään ei ollut osannut antaa varmaa tulkintaa). Virallisesti tilanne oli nyt se, että Kirkkokalliolla oli löytynyt muutamista kohdista irtolöydöiksi luokiteltavia metalliesineitä ja niiden katkelmia, jotka ilmeisesti olivat satoja vuosia vanhoja, mutta joista ei muuten voitu sanoa mitään tarkempaa. Varsinaisten löytökuoppien kohdalla ei enää ollut syytä ja luvallistakaan jatkaa löytöjen talteen ottamista, mutta muuten ei ollut olemassa mitään laajempaa muinaismuistoaluetta eikä edes näkemystä löytöjen asiayhteydestä. Minulla oli tietenkin oma epävirallinen näkemykseni asioista ja pidin melko selvänä, että löydöt olivat peräisin palaneesta kirkosta.

Lisää esinelöytöjä Kirkkokallion ympäristöstä

Läpimurto Kirkkokallion tutkimuksessa oli siis tehty ja Alttaripetäjän kannon vieressä oli muinaisesineitä, mutta mitä oli kauempana? Kun mitään muinaismuistoalueen kaltaista "kieltoaluetta" ei ollut olemassa, aloin seuraavalla kesälomallani laajentaa metalliesinekartoitustani. Soveliaan matkan päässä jo

tutkimastani kohdasta etsiessäni kuului metallia merkitseviä äänisignaaleja edelleen varsin tiheässä. Kaivoin esiin joitakin näytteitä ja nyt tuli tunnistamattomien rautakatkelmien ja noen lisäksi raha, ruotsalainen kuparikolikko 1600-luvun alkupuoliskolta, jonka toinen puoli näytti vielä kuumuudessa vahingoittuneelta. Vaikutti siltä, että nämäkin löydöt kuuluivat aikaisempien kanssa samaan laajaan palojättekokonaisuuteen ja ilmeisesti kuumuudessa ollut raha ajoitti löydöt juuri sopivaan ajankohtaan kirkko-oletuksen kannalta.

Palanutta kirkkoa koskeva oletus näytti saaneen jo tarpeeksi tukea löydöistä ja siirsin kartoitukseni huomattavasti kauemmas uteliaana näkemään, olisiko tienoolla ollut muunlaista muinaista toimintaa. Metallihavaintoja ei enää tullut niin tiheästi kuin Kirkkokalliolla, mutta silti varsin runsaasti ja kaikenlaisia. Havaitsin, että Papinniemi on tosiaan ollut kaikkina aikoina vilkkaan toiminnan näyttämönä ja tästä on jäänyt maan sisään metallisia muistoja: 1700-luvun venäläisiä kolikoita, lajitelma pullonkorkkeja alkaen 1930-luvun Alkon kierrekorkeista 50-luvun limonadipullojen repäisykorkkeihin ja päätyen keskiolutpullojen kruunukorkkeihin. Löytyi myös järeämpää tavaraa: maahan haudattuja maalipurkkeja, peltiämpäri, piikkilankakieppi, hevosenkenkiä, ehkä metsätyökoneista irronneita metalliosia, moottorisahan teräketjuviiloja ja hyvin iso 1920-luvun auton rekisterilaatta. Kaiken tällaisen seasta löytyi sitten muinaisesineitäkin: mm. erikoisen mallisia puukkoja ja veitsiä, pronssisen kolmijalkapadan jalan katkelma (siinä oli palokarstaa, jolle järjestin myöhemmin radiohiilijaoituksen Helsingin yliopiston Ajoituslaboratoriossa; tulos oli yllättävän vanha: karkeasti n. 1200 jKr.), pieni pronssinen, mahdollisesti lippaan lukko, kaksi kauniisti kierteistä kuontalopuikkoa, vaatetukseen kuuluvia pieniä metalliosia, kaksi linnunkuvakantasormusta, jotka myöhemmin ajoitettiin 1500-luvulle, suksisauvan piikiksi luulemani esine, jonka Museoviraston Markus Hiekkänen myöhemmin tunnisti panssarinuolenkärjeksi ja muutamia irtorahoja 1500-luvun lopulta 1600-luvun alkukupuolelle. Vein nämäkin löydöt Museovirastoon Leena Tomanterälle, ja kun joukossa oli rahoja, hän kutsui paikalle Kansallismuseon Rahakammion silloisen johtajan, yli-intendentti Pekka Sarvaan. Sarvas vahvisti rahojen ajoituksen ja totesi löydöt sinänsä mielenkiintoisiksi, mutta toistaiseksi irtolöydöiksi; mitään yleisempää tulkintaa hänkään ei niille voinut antaa.

Tilanne Papinniemellä Kirkkokallion tuntumassa oli edelleen virallisesti sellainen, että alueelta oli tehty runsaasti metalliesineirtolöytöjä, joista eräiden voi rahalöytöjen perusteella olettaa olevan 1500 – 1600-lukujen vaihteen tienoilta, mutta Museovirasto ei viranomaisena ollut ottanut kantaa alueeseen muinaismuistokohteena. Itse aloin pitää uusimpia löytöjäni osoituksena siitä, että alueella oli kirkollisen toiminnan lisäksi ollut myös asutusta ja aikaisemmat oletukseni talonpaikoista ja raivatuista lähipelloista saattoivat pitää paikkansa.

Louhisaaren kalliomaalaus

Tutkimustilanne Papinniemellä tuntui jälleen olevan ikäänkuin seisahtuneessa vaiheessa: olin saanut metalliesinelöytöjeni myötä jo omaksi ilokseni huomattavasti tietoa ja näkemystä Kirkkokallion ympäristön sisältämästä muinaismuistopotentialista, mutta löytöjeni perusteella ei toistaiseksi mikään oikeaa tieteellistä tutkimusta tekevä taho tai henkilö ollut tarttunut asiaan. Vaikka maasta paljastuvat löydöt olivatkin kiinnostavia, ei tuntunut oikein mielekkäältä eikä ehkä eettiseltäkään jatkaa loputtomasti alueen tyhjentämistä muinaisesineistä, vaikka sitä ei muinaismuistoaluemäärityksellä ollut erityisesti kiellettykään.

Kohdistin siis välillä mielenkiintoni muihin asioihin. Vaikka lähtökohta harrastukselleni oli ollutkin Papinniemi, olin toki jo varhain kiinnostunut historiasta laajemminkin. 1970-luvulla alkoivat kiviakauden kalliomaalaukset nousta yleiseen tietoisuuteen. Maalauksia oli alettu löytää vuosi vuodelta runsaammin ja aiheesta oli lukuisia yleistajuisia artikkeleita ja juttuja tiedotusvälineissä. Kiinnostuin asiasta, ja kun lehtiartikkeleissa oli selostettu tarkasti, mistä maalauksia kannatti etsiä, päätin itsekin yrittää. Tällä päätöksellä tuli olemaan merkittävä välillinen vaikutus Papinniemen arkeologiseen tutkimiseen.

Olin lukenut, että maalauksia on tyypillisesti jyrkissä, veteen laskeutuviissa kallioissa, joiden ilmansuunta on länsi – lounainen. Etsin peruskartalta, missä päin Pyhäjärven rannoilla ja saarissa olisi tällaisia paikkoja. Lähdimme heinäkuussa 1988 koko perheen voimin veneilemään ja tutustumaan lupaaviin kalliorantoihin. Eräs lupaavimmista kohteista näytti olevan Louhisaari aivan lähellä valtakunnanrajaa. Sinne oli kartalla merkitty veteen rajoittuva kalliojyrkäne, joka avautui juuri oikeaan läntiseen ilmansuuntaan. Suunnistimme Louhisaaren luo ja jo matkan päästä erotimme sileässä kallioseinämässä normaalista ruosteenruskeasta selvästi poikkeavaa punaväriä. Lähempänä kalliota vaikutelma vahvistui, ja vaikka kalliota peittikin osittain jäkälä, oli siinä havaittavissa luonnonmuodoista poikkeavaa teräväkulmaista viivastoa. Otin kuvioista muutamia diakuvia ja päätin viedä ne asiantuntijoiden nähtäväksi. Palattuani kesälomalta Helsinkiin muistin lukeneeni, että yksi varhaisista kalliomaalauksiin perehtyneistä ammattilaisista oli yli-intendentti Pekka Sarvas, johon olin jo tutustunut rahalöytöjä Museovirastoon luovuttaessani. Sovin tapaamisesta Sarvaan kanssa ja esittelin hänelle diakuvani. Sarvas tunnisti kuvien perusteella kohteen välittömästi kalliomaalaukseksi. Hänen nopea ensitulkintansa oli, että maalaus esitti jonkinlaisia päällekkäin asetettuja ”tikku-ukkohirviä”. Organisatorisesti kalliomaalausasioita hoiti tuolloin Museovirastossa arkeologi Matti Huurre, ja Sarvas saattoi minut hänen puheilleen. Huurre otti minulta talteen kalliomaalauksen tarkat sijaintitiedot ja lupasi, että seuraavana kesänä tulisi Museoviraston ”retkikunta” tarkastamaan kohteen.

Heinäkuussa 1989, ollessamme taas kesälomalla Uukuniemellä, mökillämme saapuikin Museoviraston retkikunta: minulle jo ennestään tuttu Jussi-Pekka Taavitsainen vapaaehtoisavustajanaan kuvanveistäjä Martti Aiha. Lähdimme oitis Louhisaareen, jossa Taavitsainen totesi kohteen varmasti kalliomaalaukseksi. Maalaus dokumentoitiin valokuvaamalla ja – tuolloin vielä käytetyllä menetelmällä – jäljentämällä se läpinäkyvälle muoville. Koska kalliomaalauksen dokumentointi oli sujunut nopeasti ja tutkijoilla oli kaksi päivää käytettävissään, Taavitsainen päätti tutustua eräisiin muihinkin paikkakunnan historiallisiin kohteisiin, kuten rajamerkkeihin, mutta ennen kaikkea Kirkkokalliioon, jonka hän muisti hyvin taannoisen esittelyvierailuni perusteella ja joka oli jäänyt kiinnostamaan häntä. Menimme Kirkkokalliolle, esittelin tekemieni löytöjen sijaintipaikat, Alttaripetäjän kannon ja esitin lyhyen kertauksen kuulemistani perinnetarinoista ja historiallisista lähteistä saamistani tiedoista. Taavitsainen piti näkemänsä ja kuulemansa perusteella hyvin todennäköisenä, että paikalla on ollut kirkkorakennus, joka on palanut. Tärkeä tutustumiskohde, josta odotin paljon, olisi ollut kalmistoksi epäilemäni kivimuodostelma-alue, mutta nyt ei onni ollut myötä. Paikalla oli ehkä kymmenisen vuotta aiemmin tehty avohakkuu ja tarkalleen kalmistoksi epäilemäni alueelle oli istutettu kuusentaimikko (varsin ihmeellinen sattuma: kalmistokuusikko on ollut tyypillinen ilmiö ortodoksihautausmailla, jopa niin, että kalmistosta on saatettu käyttää ”kuusikko”-nimitystä). Kuusentaimikkoon oli ehtinyt kasvaa hyvin tiheä lehtipuuvesakko, joka oli raivattu juuri ennen vierailuamme, ja koko alue oli paksun lepän- ja pihlajanrunkomurroksen peitossa, joten oli mahdotonta tehdä mitään havaintoja kivimuodostelmista. Joka tapauksessa tämän vierailun tuloksena Taavitsaiselle jäi vahva vaikutelma mielenkiintoisesta ja tutkimisen arvoisesta arkeologisesta kohteesta Papinniemen Kirkkokalliolla.

Rahakätkö ja kirkonkellon kieli

Kalliomaalausvälinäytöksen jälkeen jatkoin muinaisharrastustani verkalleen lueskelemalla asiaan liittyvää aineistoa ja suorittaen jonkin verran metalliesinekartoituksiakin, nyt tosin muualla Uukuniemen kylässä ja lähialueillakin. Kirkkokallion tienoolta olin mielestäni saanut jo riittävästi havaintoja, joita toivoin jonkun asiantuntijan joskus selvittävän tarkemmin. Vierailin alueella kuitenkin pari kertaa ”sormiharjoittelumielessä” verestämässä kartoitustaitojani ja tässä mielessä kävin läpi aiemmin tutkimatta jäänyttä kaistaa kalmistoksi epäilemäni alueen ja pelloilta vaikuttavan, runsaskiviröykkiöisen tasanteen välillä. Kun eräänä iltana kuljin taas tämän mitäänsanomattomalta näyttävän alueen läpi, antoi metallinilmaisin hyvin heikon, mutta kirkkaan äänen, mikä saattoi merkitä jalompaa metallia. Kun yleensä metallihavainnon yhteydessä on syytä tarkistaa, onko kyse yksittäisestä ilmiöstä vai useamman löydön keskittymästä, tutkin tarkemmin lähiympäristöäkin ja aivan vierestä sain hyvin voimakkaan rautaa

merkitsevän äänisignaalin. Tuollainen ääni saattoi merkitä aika usein modernia romua (Hyvä kysymys: eikö moderni ”romukin” ole ihmisen toiminnasta kertova ilmiö siinä missä ”oikea” muinaisesine? Tätä ovat oppineemmat varmaankin jo pohtineet, joten tässä aiheetta enempiin.), ja kun ilta alkoi jo hämärtyä, päätin jättää havaintojen tarkistamisen seuraavalle päivälle.

Poikamme Heikki oli tullut kesälomallaan käymään Uukuniemelle mökillemme, ja kun kerroin hänelle seuraavana aamuna aikeistani tarkistaa metalliäänihavainnot, päätimme lähteä yhdessä pistäytymään Kirkkokallion maastossa. Tultuamme suunnilleen muistamalleni paikalle, aloin etsiä metallinilmaisijalla mielenkiintoisemman, kirkkaan signaalin antanutta kohtaa. Se ei ollutkaan aivan helppoa. Maasto oli varsin piirteetöntä, enkä pystynyt tarkasti paikallistamaan edellisenä iltana tekemääni havaintoa. Metallinilmaisimen käyttö voi olla ihan vaivatonta esimerkiksi mulloksella olevalla pellolla tai lyhyttä ruohoa kasvavassa maastossa. Sen sijaan hyvin peitteisessä maastossa, jossa on korkeita varpuksveja ja pensaita ja joka on vielä epätasaisen kivikon peittämää, etsintä on aika työlästä, jopa turhauttavaa ja hermoille käypää. Näin on laita, varsinkin jos metallikohde on hyvin pieni. Nytkin kuvittelin, että edellisenä iltana kuulemani heikko ääni merkitsi, että mahdollinen löytö, jos sen yleensä saisin esille mullan seasta, olisi jokin erittäin pieni kohde. Tällaisista minulla oli kokemuksia, esimerkiksi pienet, messinkivaipaiset luodit antoivat juuri kuulemani kaltaisen äänihavainnon, samoin – mieluisemmasta päästä löytöjä – venäläiset, hopeiset tipparahat.

Pitkään maaperää kammattuani metallinilmaisimen lautasanturi joutui muhkuraisessa maastossa ilmeisesti oikeaan kulmaan kohteeseen nähden, ja kuulin taas edellisiltaisen, hyvin heikon, mutta kauniin kirkkaan merkkiäänen. Poistin äänimerkkikohdasta pintaturpeen, kokeilin, ettei äänen aiheuttaja ollut jo siinä ja otin puutarhakauhalla hiukan multaa muovikaistaleen päälle tarkasteltavaksi arvellen, että pieni esine olisi aivan pintakerroksessa. Multanäytteessä ei ollut mitään ja äänisignaali kuului edelleen maaperästä. Toistin mullan ylöskauhomisen jo useaan otteeseen, mutta mitään esinettä ei tullut näkyviin ja heikko ääni kuului edelleen maasta. Aloin jo epäillä, että kyseessä olisi jonkilainen harha: joskus olin etsinyt heikon äänen aiheuttajaa huomaamatta, että metallinilmaisimen olikin reagoinut lähellä olevaan, heikosti rautapitoiseen kiveen. Mutta näissä tapauksissa ääni oli ollut selvästi rautaa ilmaiseva, nyt selvästi jalompaa metallia ennakoiva. Ilmeni, että äänen aiheuttajaa etsiessäni kaivamani kuoppa rajoittui pystysuoraan, maan sisään jatkuvaan kiven kylkeen. Kun ääni ei kuulunut enää kuopan reunojen ulkopuolelta eikä se voinut kuulua kiven sisästäkään oli pakko päätellä, että se kuului jostain syvempää. Kun mitään esinettä ei alkanut löytyä ja itse pintainen heikko piipitys jatkui, aloin jo tuskastua ja päätin, että asia täytyy selvittää. Kaivoin nyt kuoppaa hiukan avarammaksi ja reilusti syvemmäksi, niin että sain metallinilmaisimen lautasanturin työnnettyksi vinottain kiven kylkeä pitkin maanpinnan alapuolelle. Tulos oli dramaattinen: äänisignaali kasvoi hetkessä niin voimakkaaksi ulvonnaksi, että minun piti temmata kuulokkeet korviltani. Tämä merkitsi sitä, että maan alla oli isompi kohde, mutta ei välttämättä jalometallinen, oli nimittäin tavallista, että järeät tai monimutkaiset rautaesineet saattoivat antaa erehdyttävästi hyvin voimakkaan ja kirkkaansävyn äänen. Tyypillisesti tällaisia esineitä olivat valurautapatojen kappaleet, jotka olivat yleisiä asutuksen tuntumassa. Kaivoin kuoppaa syvemmäksi, mutta mitään ei löytynyt, ja alkoi olla ilmeistä, että kohde oli joko kiven alla tai sen toisella puolella. Asia oli sen verran jännittävä, että se piti selvittää. Maanpinta oli sileämpää kiven toisella puolella, ja päätimme ratkaista ongelman kaivamalla sieltä tunnelin kiven alle. Missä kohden metalliesine olisikin, se tulisi väistämättä esille tarpeeksi pitkälle kaivettaessa. Rohkenin myös ajatella, että mikäli kohde olisi jotain arvokkaampakin, tuolla tavoin sivusta kaivettaessa se havaittaisiin ajoissa, ennenkuin ehtisi syntyä mitään pahempia vaurioita.

Aloimme kaivaa kapeaa tunnelia yrittäen suunnata sen viistosti kiven alle. Olimme saavuttaneet jo kiven reunan tasan, mutta mitään löytöjä ei ilmaantunut; merkkiääni tuntui kyllä vahvistuvan. Jatkoin jo vaivalloiseksi käyvää tunnelin kaivamista, nyt jo selvästi kiven alla, mutta mitään kouriintuntuvaa ei edelleenkaan ilmennyt. Kaivoin siis lisää, ja yllättäen kauha sujautti multakerroksen läpi tyhjän: olin alittanut kiven ja saavuttanut toisella puolella alussa tekemäni kuopan ilman mitään havaintoa metallilöydöstä. Asia alkoi tuntua kummalliselta ja ärsyttävältäkin. Päätelin, että kaivanto oli ehkä liian matala ja syvensin tunnelia hiukan kiven kohdalta ja kokeilin maaperää metallinilmaisimella, mutta signaali

oli lähes kadonnut! Aloin jo pohtia jotain ennenkokematonta sähkömagneettista maahäiriötä, kun tunnelia tarkasteleva Heikki huudahti: "Sieltä putoilee rahoja!". Todellakin, tunnelin pohjalle putoili isoja vihertäviä kolikoita, eikä vain putoillut: yht'äkkiä kaivantoomme valahti huikealta näyttävä kasa metallirahoja.

Tajusin heti, mitä oli tapahtunut. Olimme kaivaneetkin tunnelin liian syvälle. Kiven alla oleva rahakätkö oli jäänyt ikäänkuin kaivannon "kattoon", ja kun kokeilin matallinilmäisijän lautasella kaivannon pohjaa, suuntautui anturin magneettikenttä pelkkään maahan antamatta enää signaalia; lautanen olisi pitänyt kääntää osoittamaan ylöspäin, mutta se oli nyt myöhäistä. Nyt kätkön sisältö oli pudonnut alkuperäisestä paikastaan kaivannon puhjalle, ja varautumiseni mahdollisen arvolöydön säästämiseen vaurioilta oikeita tutkijoita varten oli ikävästi epäonnistunut. Pohdimme, mitä tehdä. Löytöhän oli vielä melkein entisessä paikassaan, ja olisi ehkä hyvä jättää se nykyiseen tilaansa ja koettaa saada joku arkeologian ammattilainen apuun. Toisaalta, nyt kun rahat olivat paljastuneet, hirvitti jättää niitä enää maastoon, ties miten pitkäksi aikaa. Päätimme, että kun pudonneita rahoja ei enää mitenkään voisi rekonstruoida alkuperäiselle paikalleen, olisi parasta pelastaa ne heti viranomaisen haltuun. Minulla oli taskussa kokoontaitettuna iso Stockmannin muovikassi, johon aloimme paremman puutteessa varovasti nostella kolikoita. Ilmeni, että rahojen seassa oli tuohenkappaleita, joihin oli osittain tarttunut selviä kangasriekaleita ja joissakin kappaleissa oli vielä raha kiinni takertuneena. Näytti siltä, että kankaaseen kääriytyt rahat oli aikoinaan laitettu maakuoppaan, joka oli vuorattu tuohella. Päälle oli laitettu kivi, joka nyt osittain paljastuneena näytti melko säännöllisen kuutiomaiselta; kiven yläpinta oli vielä nähtävästi ollut juuri maanpinnan alapuolella peitossa. Kun poimimme rahoja tuhoutuneesta kätköstä, sain vaikutelman, että osa kätkökuopasta oli vielä jäänyt alkuperäiseen muotoonsa. Ajattelin, että tällaisenakin paikka antaisi vielä tutkijoille arvokasta tietoa kätköstä, ja täytimme lopuksi kaivannon mahdollisimman varovaisesti odottamaan toivottavia tutkimuksia (Runsas kymmenen vuotta myöhemmin Ville Laakson johtamassa kaivauksessa osoittautuikin, että kätkötavasta saatiin vielä varsin tyydyttävä kuva: jopa niin, että kuopan seinämässä oli "in situ" (alkuperäisessä paikassaan) pala tuohtia, jossa oli kangasta ja kaksi kolikkoa. Lisäksi tuli ilmi, että kalmisto ulottui ainakin löytöpaikalle saakka, ja välittömästi rahakätkön alla oli ruumishauta).

Nyt piti vain viedä löytö parempaan talteen, mutta kun tämä yksitoikkoisen näköinen paikka oli osoittautunut muinaislöytöjen kannalta lupaavaksi, oli syytä vielä tarkistaa vierestä saatu edellisiltainen rautahavainto. Tämä kohde löytyi helposti. Kun kaivoin paikkaa, tuli hyvin pian näkyviin järeä rautainen, pajassa taotun näköinen rengas, josta johti paksu varsi pystysuoraan maan sisään. Mieleeni ehti tulla, olisiko kyseessä jokin puunkaatoon tai hevosella tapahtuvaan puunajoon liittyvä apuväline, mutta kun saimme kiskaistuksi löydön maasta, näimme heti, että se oli kirkonkellon kieli! Voi sanoa, että muinaisasioiden harrastajan kannalta tuon päivän tulokset menettelivät. Mukavissa tunnelmissa raahasimme kirkonkellon kielen ja muovikassissa olevat rahat vanhempien kesämökille, jonne oli lyhyempi matka kuin omallemme. Siellä löydöt sitten odottivat, kunnes loman pian loputtua vein ne Helsinkiin.

Kun kysessä oli rahakätkö, oli jo saamani kokemuksen perusteella Kansallismuseon Rahakammio se paikka, jonne löytö piti luovuttaa. Niinpä poikkasin ensimmäisen työpäivän aamuna työmatkallani Kansallismuseoon raskaiden kantamusten kera. Yli-intendentti Sarvas ja Rahakammion myöhempi johtaja Tuukka Talvio ottivat löytöni ilahtuneina vastaan. Rahakätkö löytöhän oli tietysti hieno, mutta ainutlaatuisen se ei ollut. Rahakätköjä on löydetty ja löydetään jatkuvasti yllättävän paljon; ruutuudisodan aikaisia kätköjäkin – jollainen Kirkkokallion löytö vaikutti olevan – on löydetty lukuisasti rajan taakse jääneestä Karjalasta ja nykyisen Itä-Suomen alueelta. Saattoi olla, että kirkonkellon kieli oli tutkijoille jopa kiinnostavampi löytö: kätketyistä kelloista on tarinoita ja historiallisia tietojakin, mutta kelloja on löytynyt vähän; nyt löytyi edes kieli. Lisäksi se oli vahva lisätodiste siitä, että lähistöllä on ollut kirkollinen rakennus.

Kansallismuseossa oli juuri valmisteilla muinaislöytöjen konservointia koskeva näyttely. Luovuttamani aineisto päätettiin asettaa näytteille sellaisenaan edustamaan juuri maasta kaivettuja ja konservoimattomia löytöjä. Rahakätkölöydölle tehtiin oma vitriini, ja niin olivat tuntemattomiksi jääneiden papinniemeläisten lähes kolme ja puolisataa vuotta aiemmin salaisesti maahan kaivat rahat avoimessa Stockmannin muovikassissa kaiken kansan nähtävänä Kansallismuseon korkeassa salissa (Tavaratalon nimen

mainitseminen ei ole tuotesijoittelumainontaa, vaan haluan vain korostaa, miten mainiolla tavalla tuossa kohtasivat nykyaikaisen kultuskulttuurin tunnettu symboli ja Kirkkokallion kalmiston rahahaudasta nousnut 1600-luvun ostovoiman ilmentymä).

Nähdessään tuomani löydöt, Pekka Sarvas, joka jo aikaisempien tapaamistemme perusteella tiesi Kirkkokalliosta, sanoi painokkaasti: "Kyllä tämä asia täytyy nyt tutkia!" Niinpä sitten alkoikin tapahtua.

Markus Hiekkasen tarkastusmatka Papinniemielle – "autiokylän synty"

Kävi ilmi, että yli-intendentti Sarvaan lausuma Papinniemen muinaismuistotilanteen tutkimisesta tarkoitti täyttää totta: Museovirasto reagoi nyt virallisesti asiaan. Alkusyksystä 1993 minuun otti yhteyttä tuolloinen Museoviraston tutkija – nykyinen professori – Markus Hiekkanen ja halusi sopia tapaamisesta Uukuniemellä Papinniemen kohteen tarkastamisen merkeissä. Saman vuoden lokakuussa tarkastusmatka järjestyi, ja Hiekkanen saapui Uukuniemelle kesämökillemme. Hiekkanen halusi kuuulla minulta seikkaperäisen selonteon tähänastisista selvityksistäni ja havainnoistani. Annoin pitkähkön suullisen selonteon, jonka Hiekkanen myös nauhoitti. Samalla annoin hänelle myös kirjallista aineistoa, mm. Valtionarkistossa kärjäpöytäkirjoista käsin kopioimiani otteita (valokopioita ei tuolloin saanut ottaa alkuperäisaineistoista), joista kävi ilmi Uukuniemen kylässä olleen ortodoksista kirkollista toimintaa 1600-luvun alkupuolella.

Tämän istunnon jälkeen lähdimme Kirkkokallion maastoon. Esittelin kaikki kohteet, joissa olin tehnyt esinelöytöjä ja maastohavaintoja. Kirkkokallion laki Alttaripetäjän kannon luona oli luonnollisesti keskeinen kohde jo tekemieni runsaiden ja laadullisesti erikoisten esinelöytöjen takia. Hiekkanen pyysi minua varmistamaan metallinilmaisimella, että paikalla on vieläkin metalliesineitä ja ottamaan esille pari näytettä. Olin ajatellut itsekin jo aikaisemmin, että Museoviraston edustajalle on aiheellista esittää nyt paikan päällä jokin aineellinen arkeologinen todiste oletusteni tueksi. Olin sitä varten edellisenä päivänä – myönnetään, omin luvuin – "ottanut varaslähdön" näytteenotossa ja kaivanut esille kirkonpaikaksi epäilemäni alueen liepeiltä äänisignaalin perusteella arvometalliksi tulkitsemani kohteen. Kuin tilauksesta tämä osoittautui erääksi mielenkiintoisimmista löydöistäni: yllättävän matalassa, heti pintasammaleen alla oli nelikulmainen, pronssiselta vaikuttava riipusikoni, joka esitti kahta, suoraan edestä kuvattua, seisovaa miespyhimystä. Luovutin tämän löydön Hiekkaselle ja etsin maasta pari lisälöytöä. Esille tuli mm. rautanaula, sulanutta metallia, osittain sulanut, ilmeisesti 1600-luvun ruotsalainen kupariraha ja selviä havaintoja nokikerroksesta. Nämä tuntuivat varsin vakuuttavilta todisteilta aikaisempien näkemysten tueksi.

Kun Kirkkokalliota ja ympäröiviä alueita oli kierrelty hyvän aikaa, Hiekkanen esitti esitti alustavan arvionsa: Papinniemellä oli ilmeisesti kysymys autioituneesta kylästä, johon oli kuulunut kirkko, oletettavasti kalmisto ja useampia taloja, rakennukset olivat aikoinaan tuhoutuneet tulipalossa. Paikka vaikutti arkeologisena kohteena arvokkaalta, koska tuhoutumisen ja autioitumisen jälkeen siellä ei ollut ilmeisesti harjoitettu kaskiviljelyä voimallisempaa ihmistoimintaa, ja maaperässä olevia arkeologisia jäänteitä oli häiritetty hyvin vähän.

Hiekkanen kertoi laativansa nyt vierailunsa perusteella tarkastuskertomuksen, joka tulisi sisältämään hänen arvionsa kohteen luonteesta ja merkityksestä ja samalla alueesta tulisi virallinen muinaismuistoalue kaikkine juridisine vaikutuksineen. Esille nousi luonnollisesti kysymys, mitä tapahtuu tästä eteenpäin. Muistan elävästi, kuinka seisoi jonkin matkan päässä Kirkkokalliosta tasaisessa kohdassa katsellen ympäröivää maisemaa, jossa näkyi vanhoja kiviröykkiöitä; päivä oli pilvinen, tyyni, kaunis rauhallinen syyspäivä. Hiekkanen totesi hiukan pahoitellen, että alue olisi hieno tutkimuskohde, mutta yleisten resurssiongelmien lisäksi lisävaikeutena olisi se, että kyseessä olisi historiallisen ajan kohde, jotka eivät toistaiseksi olleet kiinnostaneet tutkijoita siinä määrin kuin esihistoria. Kohde edusti myös erittäin vähän tutkittua ortodoksista kulttuuria. Hiekkanen lausui ennen lähtöämme, että nyt tarvittaisiin historiallisen

ajan arkeologiaan suuntautunut tutkija, joka olisi vielä kiinnostunut ortodoksiasta, eikä sellaista taida löytyä. – Löytyi sittenkin, kuten melko pian ilmeni.

Ensio Fihlmanin kaivausaloite ja Papinniemen arkeologisen tutkimisen valmistelut

Markus Hiekkasen tarkastuskäynnin jälkeen oli muinaisharrastuksessani jo työkiireidenkin takia hiljainen kausi. Minusta tuntui, että olin jo ainakin osittain päässyt tavoitteisiini, kun virallinen muinaistieteellinen taho eli Museovirasto oli tunnustanut tutkimani kohteen oikeaksi muinaismuistoalueeksi, ja paikka oli nyt pysyvästi ”kirjoissa ja kansissa”. Haaveena tietysti oli, että paikkaan kohdistuisi joskus myös varsinainen arkeologinen kenttätutkimus, mutta haaveeksi se näytti jäävän.

Sitten, syksyllä 1994 Markus Hiekkanen otti minuun yhteyttä. Ilmeni, että en ollutkaan ainoa Papinniemen arkeologisesta menneisyydestä kiinnostunut ihminen. Uukuniemen vapaa-ajan asukas Ensio Fihlman oli ottanut yhteyttä Museovirastoon ja Hiekkaseen asianaan ehdotus arkeologisten kaivausten järjestämisestä Kirkkokallion maastossa.

Ilmeni, että Ensio Fihlman oli hyvin kiinnostunut historiasta ja myös kesämökkipaikkakuntansa Uukuniemen paikallishistoriasta. Hän oli tahollaan kuullut paikkakuntalaisten kertomuksia ja perimätietoa, ja noissa tarinoissa myös Papinniemi ja Kirkkokallion kirkko olivat tulleet esille. Fihlman oli tullut niin vakuuttuneeksi Uukuniemen arkeologisesta kiinnostavuudesta, että hän oli nähtävästi ottanut yhteyttä läheisiin maakunnallisiin museoihin Lappeenrannassa ja Savonlinnassa saadakseen arkeologian ammattilaiset kiinnostumaan paikkakunnasta. Kuulemaansa perimätietoon luottaen Fihlman oli ottanut tavoitteekseen kaivausten järjestämisen Papinniemellä. Tehtyään työuransa Puolustusvoimissa ja YK-tehtävissä, hänellä oli vahvaa organisointi- ja johtamiskokemusta. Lisäksi hän oli luonteeltaan määrätietoinen pyrkiessään tavoitteisiinsa. Niinpä hän oli mahdollisia kaivauksia varten valmistautunut tarjoamaan henkilö- ja muita järjestelyihin liittyviä resursseja, jotta ainakaan taloudellinen puoli ei olisi hankkeelle esteenä. Maakuntamuseoiden edustajat pitivät hanketta ilmeisesti jo sen verran realistisena, että olivat ohjanneet Fihlmanin ottamaan yhteyttä kaivausluvut myöntävään viranomaiseen eli Museovirastoon ja historiallisen ajan kohteita hoitavaan Markus Hiekkaseen.

Kuultuaan Fihlmanin hankkeesta, Hiekkanen oli luonnollisesti huomannut, että kyse oli samasta Papinniemen ja Kirkkokallion kohteesta, johon hän oli edellisenä vuonna tehnyt tarkastusmatkan ja jonka arkeologisesta arvosta oli jo varmaa tietoa. Siten kaivaushanke oli perusteltu, ja kun voimavaroja nyt näytti järjestyvän, hankkeen toteuttaminenkin näytti realistiselta. Asian jatkokehittelyä varten Hiekkanen kutsui joulukuun alussa 1994 työhuoneeseensa Ritarihuoneelle kokoukseen Ensio Fihlmanin ja allekirjoittaneen.

Kokouksessa käytiin läpi tiedossa olevat asiat ja todettiin, että kaikki kaivauksia varten tarvittavat palaset alkoivat olla koossa. Välttämätön edellytys kaivauksille oli, että sitä johtaisi ammattiarkeologi, ja tämäkin asia oli jo järjestymässä: tehtävään oli tulossa Savonlinnan maakuntamuseon tutkija, arkeologi Leena Lehtinen. Ajankohta olisi seuraavan vuoden heinäkuu, ja sitä ennen Hiekkanen ilmoitti järjestävänsä tiedotustilaisuuden, jolloin julkistettaisiin Papinniemen tähänastiset löydöt ja havainnot ja kohteeseen liittyvät suunnitelmat.

Toiveikkaissa tunnelmissa jäätiin odottamaan kesää.

Papinniemen ensimmäiset arkeologiset kaivaukset

Alkusoittona Papinniemen kaivauksille oli Markus Hiekkasen tiedotusvälineille järjestämä Papinniemen arkeologisten kohteiden julkistaminen kesäkuun alussa 1995. Julkistamistilaisuus alkoi Uukuniemen kirkonkylän entisellä koululla pidetyllä esittelyllä ja jatkui tutustumisella varsinaiseen kohteeseen Papinniemen Kirkkokalliolla. Tiedotusvälineitä oli paikalla kattavasti: molempien TV-yhtiöiden uutiset, radio

sekä useiden sanomalehtien edustajat, joten Papinniemi ja sen muinaisuus pääsi valtakunnalliseen uutisleivitykseen.

Kaivaukset toteutettiin heinäkuussa Leena Lehtisen johdolla ja pitkälti Ensio Fihlmanin organisoimien amatööriyöntekijöiden ja järjestelyjen turvin. Kaivaukset kestivät viikon. Saadaksesen uutta tietoa alueen löytöjen levinnästä Lehtinen sijoitti pitkän koekaivauskaistan ja koeruudut tietoisesti paikkoihin, joista en ollut metalliesinekartoituksissani havainnut esinetihentymiä. Tällaisia ilmeisiä löytöjen painopisteitä olin havainnut todennäköisen kirkon paikan lisäksi juuri niissä kohden, joissa olin lapsuudessani havainnut nokkoskasvustoa ja joita olin epäillyt talonpaikoiksi (myöhemmin Ville Laakson kaivauksissa tällaisesta paikasta todettiin talon pohja). Koekaistasta ja koeruuduista saatiin selviä merkkejä (mm. keramiikkaa) ja vahvistusta autiokylätulkinnalle. Minulle henkilökohtaisesti kaivaukset olivat merkkitapaus. Osallistuimme puolisoni Outin kanssa varsinaiseen kaivaustyöhön aputyövoimana ja saimme erinomaista opastusta arkeologisen kenttätyön alkeisiin – kiitos kaivausjohtajan!

Pelinaisuus oli nyt tehty Papinniemen arkeologiseksi tutkimiseksi, mutta jatko näytti epävarmalta: kuka asettuisi vetämään projektia ja mistä saataisiin rahoitusta ja muita voimavaroja. Vastaus tälle karjalaiselle ja kaakkoissuomalaiselle hankkeelle tuli yllättävästä suunnasta: lounaisimmasta Suomesta.

Ville Laakso ja Turun yliopisto – Papinniemen pitkä kaivaussarja ja väitöskirja

Turun Yliopistossa oli tehty professorinimitys: arkeologian professoriksi oli nimitetty aikaisempi Museoviraston tutkija, FT Jussi-Pekka Taavitsainen. Ville Laakso-niminen arkeologian opiskelija oli suunnittelemassa pro gradu-tutkielman tekoa ja Laakso oli ilmaissut olevansa kiinnostunut Karjalan arkeologiasta. Taavitsaisella oli jo varhaisten yhteydenottojeni perusteella tuntuma Uukuniemeen ja Papinniemeen ja vierailu kalliomaalausinventoinnin yhteydessä oli vahvistanut kiinnostusta kohteeseen. Ilmeisesti hän tiesi myös Hiekkasen tarkastusmatkasta ja toteutetuista kaivauksistakin. Kun kohde vaikutti lupaavalta ja kenttätyötkin oli saatu alulle, Taavitsainen oli esittänyt Laaksole mahdollisuutta arkeologisiin kaivauksiin Papinniemellä. Tähän tarjoukseen Laakso tarttui.

Tästä eteenpäin loppu on historiaa, joka on kirjoitettu ja luettavissa paremmin muiden kuin itseni toimesta. Oma osuuteni Papinniemen ja Kirkkokallion muinaistutkimuksen edistämiseksi jäi nyt pieneksi avustavaksi rooliksi isompien pyörien alkaessa pyöriä kesällä 1996. Osallistuin toki kaikkiin tuleviin kahteentoista kaivaukseen ja tein ammatillisia avustaen muutamia pikkuprojekteja. Samoin muutkin perheenjäseneni, puolisoni Outi ja lapsemme Heikki ja Inkeri osallistuivat vaihtelevasti kenttätöihin. Nämä työt olivat mukavaa vaihtelua aivan erilaiselle työelämälleni, ja samalla hyvin seurallisia tapahtumia, joissa tutustui moniin alan ammattilaisiin; tietysti Ville Laakson kanssa tehty pitkäaikainen ja miellyttävä yhteistyö ansaitsee erityismaininnan.

Keskeinen henkilö Papinniemen historian tutkimisen kannalta oli tästä lähtien siis Ville Laakso. Hän oli juuri se Markus Hiekkasen kaipaama ”historiallisen ajan arkeologiaan suuntautunut ja ortodoksiasta kiinnostunut” tutkija. Laakso onnistui saamaan Suomen oloissa harvinaisen hienosti rahoitusta ja tukea kenttätyöpainotteiselle ja siten pitkäkestoiselle väitöskirjahankkeelleen. Väitöskirja, joka valmistui vuonna 2014, on uusia uria aukova, mm. käsittelemällä ortodoksisen kulttuurin ilmenemistä arkeologisessa aineistossa ja tähdentämällä yleisemminkin itäisen kulttuuripiirin osuutta, kun ajatellaan nykyisen Suomen alueen menneisyyttä. Enempää en maallikkona tieteellistä tutkimusta tohdi käydä erittelemään, varsinaiset tutkimusdokumentit puhukoot puolestaan.

Loppusanat

Tässä oli muistelmaluontoinen selonteko miltei koko tietoisena ikäni jatkuneesta harrastuksesta, joka Papinniemen Kirkkokallion osalta on ajallisesti ulottunut, aktiivisuudeltaan vaihdellen, 1950-luvun alusta 2010-luvun alkuun. Tärkeimpänä motivaattorina harrastuksessani on ollut halu saada tietoa menneestä, ensiksi synnyinkotini välittömästä ympäristöstä ja näkemyksen laajentuessa yleensäkin historiasta yli ahtaiden alueellisten rajojen. Myöhemmin motivoivaksi tekijäksi tuli mukaan myös toive siitä, että uusi, objektiivinen tieto menneisyydestä rikastuttaisi muidenkin siitä kiinnostuneiden ihmisten maailmankuvaa. Voin tyytyväisenä todeta, että jo lapsuudessa muotoutuneet tavoitteeni ovat toteutuneet. Vaikka Papinniemen menneisyydestä on vasta pieni osa tutkittu arkeologisesti, olen saanut vastaukset keskeisiin kysymyksiini siitä, mitä Kirkkokalliolla ja sen ympäristössä on ollut ja tapahtunut.

Tämä muistelu kuvaa arkeologian ja historian harrastajan osuutta Papinniemen tutkimushistoriassa. Muistelu siis kuvaa juuri harrastukseni tiedollista, asiallisempaa ja miksei myös vähän kuivempaa puolta. Koko ajan tähän, kuten varmaankin kaikkiin harrastuksiin, on kuulunut myös vahva elämyksellinen, tunteet sisältävä puoli. Se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tiettyjen, paljon puhuvien löytöjen tullessa esiin maasta syntyy vahva elämys ja oivallus, että juuri tässä paikassa, kauan sitten, ihmiset tekivät jotain tai ihmisille tapahtui jotain, että kyse ei ole mistään kuvitteellisesta virtuaalitapahtumasta, vaan oikeasti eläneistä ihmisistä, joiden maailmasta satoja vuosia maan sisässä ollut esine yht'äkkiä välittää tiedon, kenties hyvinkin yksityiskohtaisen ja ohi kiitäneeseen menneisyyden hetkeen liittyneen. Nämä ovat olleet antoisia asioita ja tuokioita harrastustaipaleeni varrella, ja henkilökohtaisia tunnelmia on vaikea tällaisessa yhteydessä välittää muille; elämykselliset tapahtumat pitäisi kertoa aivan omina kertomuksinaan ja kaunokirjallisemmalla otteella.

Kaiken kaikkiaan on todettava, että harrastukseni on antanut minulle tiedollisesti ja elämyksellisesti arvokasta elämänsisältöä, ei vähiten tarjoamalla itselleni ja koko perheellenikin vuosien ajan kaivauksilla mielenkiintoista ja seurallista lomatoimintaa kauniissa Uukuniemen luonnossa.